

Gråand med ællinger. BIOFOTO/Arthur Christiansen.

Ænder, *Anas*, *Aythya*, *Bucephala*, *Melanitta*, *Tadorna*

KRIKAND, *Anas crecca*; oversiden er blålig marmorert, brystet hvidligt med mørke pletter, det rødbrunne hoved har på siderne et grønt, aflangt parti, den brunlige hun ligesom andrikken grønt vingespejl. Vor mindste art, fåtallig ynglefugl ved sører og hedemoser, men uhyre talrig trækgæst.

ATLINGAND, *Anas querquedula*; brunt hoved og bred hvid stribé over øjet, gråbrunlig hals og bryst, lys underside, grønt vingespejl, hunnen er brunlig. Yngler i moser, på enge, ved små sører.

KNARAND, *Anas strepera*; skifergrå med stort hvidt vingespejl, hunnen brun med lys bug og hvidt spejl. Meget fåtallig ynglefugl.

GRÅAND, *Anas platyrhynchos*; er vor mest almindelige og tillige bedst kendte art, hannen har grønt, metalskinnende hoved, lysegrå bug, rødbrunt forbryst, blått vingespejl og krølle på halefjærene, hunnen er gråbrun med blåligt vingespejl. Stamformen til tamanden.

SPIDSAND, *Anas acuta*; hannen har i yngledragt mørkebrunt hoved og blågrå ryg, hals og forbryst

er hvide, hunnen er gråbrunlig. Alm. på gennemrejse, yngler spredt forekommende på strandenge og småholme.

PIBEAND, *Anas penelope*; kastaniebrunt hoved og gulbrun isse, hvid underkrop og grønt vingespejl, hunnen er mørkt brunlig med lys bug og lille grønt vingespejl. Sjælden som ynglefugl, men meget alm. trækgæst, mange overvintrer i Vadehavet.

SKEAND, *Anas clypeata*; metalskinnende grønt hoved, hvidt bryst, brun underkrop og lyseblå forvinge, hunnen er brunlig. Alm. ynglefugl i moser, ved sører, på strandenge.

TAFFELAND, *Aythya ferina*; rødbrunt hoved, sort bryst og grått vingespejl, hunnen har lysebrunt hoved og brunt bryst. Indvandrede i forrige århundrede, yngler i moser og ved større sører i hele landet undtagen Bornholm.

TROLDDAND, *Aythya fuligula*; sort med blåt metalskær og lang hængende nakketop, renhvid på kroppens sider og bug, hunnen er brunlig med lysere underside og kort nakketop. Yngler fåtalligt i hele landet, men alm. som trækgæst.

BJERGAND, *Aythya marila*; sort hoved og hals med grønlig metalglans, hvide kropssider og grålig overside, hunnen brunlig med hvid »maske« omkring næbbet. Alm. vintergæst i fjorde og på havet.

HVINAND, *Bucephala clangula*; hovedet er sort med grønlig glans og en hvid plet på siderne, bryst og bug hvide, hunnen har mørkebrunt hoved og hvid halsring, gråligt bryst og overside. Overvintrer ved kysterne og større søer.

SORTAND, *Melanitta nigra*; ensfarvet sort med violet skær, hunnen er brunlig med mørkere isse og lysebrune kinder. Alm. på gennemrejse og som vintergæst.

FLOJELSAND, *Melanitta fusca*; sort med violet metalskær, har lille hvid plet under øjet og hvidt vingespejl, hunnen er brunlig. Om efteråret alm. på gennemrejse, mange overvintrer i vore farvande.

GRAVAND, *Tadorna tadorna*; mørkegrønt hoved og hals, lakrødt næb, hvid underkrop og et bredt kastaniebrunt bælte mellem denne og det hvide bryst, hunnen ligner andrikken men har sort hoved og et mindre brystbånd. Alm. ynglefugl ved alle kyster.

– Danmarks Dyreverden 6, 75ff. – Til andefuglene hører havlit, ederfugl, skallesluger, gås og svane, der omtales s. 57 ff.

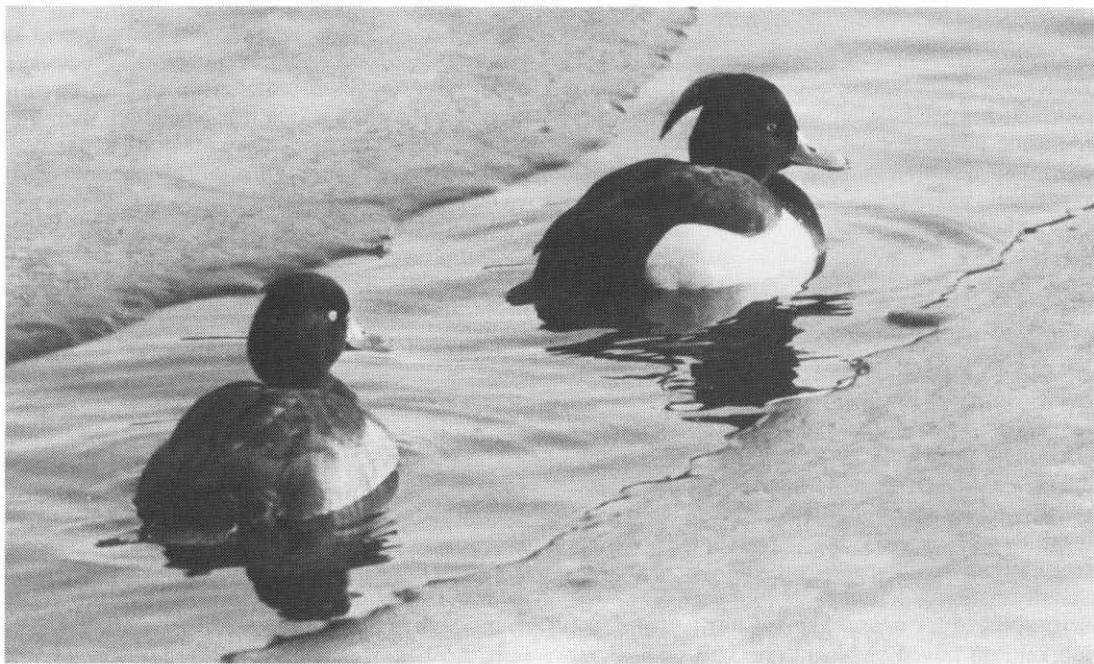
And, fællesgermansk, oldnordisk *qnd* (flertal *endr*), o. 1300 i flertal *ændær*; kan måske føres tilbage til oldindisk (sanskrit) *ati-h* 'vandfugl' (1).

Indgår i stednavne: Anholt o. 1250ff (Anund), 1434 Annote, -holt 'lille skov'; Andaks 'ås med ænder' 1424ff Holbæk a., Andholm 1509ff Ø.Løgum s., Andekøje 1715ff (omdannet til Anhøj) Aller s., Sønderjylland (2), sml. s. 53.

ATLINGAND o. 1700ff, vist afledt af det oldnord. fuglenavn *arta*, men sat i forbindelse med jysk *atling*, *etling* 'den sidste, mindste, vantrevne af et kuld, efternøler' (3) sml. *krikand* s. 49; *etterlæns-and*, *etterlingsand* Mors o. 1810, *atterling*, *etterlingsand* Salling o. 1810, tydet som 'etterlagt [æggs] and' »fordi man har troet, at denne and kunne være kommet af et lille æg, som den almindelige gråand til slut har lagt, og derfor er blevet så lille« (4), *ætteling* Middelsom h. 1885 (5), *atlanand*, *atl-sand* Thy o. 1890 (6). *Sommerkrikand* 1852ff, indfinner sig senere end *krikanden* (7), *stor krik-and* (8), *fjordand* Thy (9), *græsand* Ærø (10), *mellemand* VFyn, Stubbekøbing (11).

BJERGAND o. 1700ff (12), yngler ved skandinaviske fjeldsøer; *polsk ædelmand*, – *adelsmann* 1763ff (13), *skæland* 1852ff (14) lever især af muslinger kaldt skæl; *blånæb* (15), Fjerritslev VHanherred (16), NV og NSjælland, Bornholm (17), *lysand* (18) VFyn, VSjælland (19), *Kristen Kjelds-and* Vendsyssel (20), (stor) *blåryg* VFyn, Langeland (21), *skingerand* Kerteminde, SVFyn, Ærø,

Trolænder i isvåge. BIOFOTO/John Nielsen.

Drejø og *spidsnakke* Drejø (22), *skindand* Marstal (22), (*den*) *stålgrå* Lyø (22), *svenskand* Kalundborg, Skelskør, Kikhavn, Gilleleje (23), *perlerusser* Amager (22).

FLØJELSAND 1852ff, hentyder til den mørke, jævne og tætte fjerdragt, *svarte* Bornholm o. 1770 (24), Svendborgegnen (25), *svartika* Bornholm (26) sml. sortand nedenfor, *svartand* 'sortand' 1852ff (27), *sortand* (28), *kuland* NSjælland (29). *Krageand* 1852 (30), *stor himmelhund* 1852ff (31), Fredericia o. 1880 (32) V og SFyn (22), dens stemme byv-byy-byv eller gyv-gyv-gyv kan minde om fjern hundegøen (33) sml. sortand s. 50; (*stor*) *runddykker* Ringkøbing fjord 1900 (34), *flynderfugl* Vendsyssel (35) sml. sortand s. 51; *torsk(e)-and* Odenseegnen 1877 (36), Århusegnen, Vendsyssel, Læsø, Kerteminde, Kalundborg (37); *spejlvinge* blandt fiskere og strandjægere (38), Gilleleje, Skelskør, Stubbekøbing (23), *spejland* Læsø, Langeland (39).

GRAVAND 1622ff (40) graver redehuller i skrænter, yngler i forladte rævegravejf. *gravgås* 1661ff (41), den er på størrelse med en lille gås; *hovede* o. 1700 måske denne fugl (42), *fagergås* 1763ff (43), *brandgås*, oldnord. *brandgás* (43a), 1764ff (44), *brandand* 1802ff; Vendsyssel (45), *bøgeskræppe* Tåsinge 1823 (46), *brogand* Samsø 1824-o.1880 (47), *rødbælte* 1829 (48), *bramgås* 1899 (49), *fagerand* og *gravballeand* (50), *hulesvin* Sønderjylland (51), *gravko* Horsensegnen (52), *nauer-skaut* Ulfborg (53), *bakand*, *bakkeand* Vendsyssel, Læsø (54), *graver* Vendsyssel (55), *skroggeand* SFalster o. 1885 (56). Færøerne: *havsimmer* 1764 (57).

GRÅAND o. 1700ff (58), *stokand* o. 1700ff (59) fællesnordisk, vist til (tømmer-)stok med småkrebs kaldt andeskæl (bd. 1) hvoraf svømmefugle iflg. overtroen kunne opstå (60); *græsand* o. 1700ff (61) æder græsjf. *bygand* o. 1700ff (62), Mors 1807 (63), Thy (64); *kærand* o. 1700ff (65), *kropand* Sjælland 1764 (66), *blåhals* o. 1770 (67), *floodand* 1795 (68), *fjordand* Mors 1807 (69), *grå svømand* o. 1830 (70), *moseand* 1852ff (71), således i vildtforretninger, på menukort; *ru-*, *roand*, *roandrik* 1852ff (72) fordi fuglen i fældetiden ikke kan flyve (73), *skovand* Ringkøbing fjord 1900 (34), *vildand* (74), *redben* Fanø (75), *gråbasse* Randers (52), *skråkand* Lønborg VJylland 1885 (76), *strømand* Bornholm (77). – Færøerne: *ont*, *villdunna*; Grønland: *kerdlutok*, *grærdludark* efter stemmen (siger græk), *kongmutajok* af kongmut 'opad', fuglen stiger ofte stejlt tilvejrsjf. ØGrønland *pikingarnakajik*, *pinking ainak* 'den flyver op i vejret', *pigsigkagrtartek*, *pigsikatartik* 'som gør små hop' d.v.s. når den sætter sig (78).

HVINAND 1763ff (79), når hannen letter frembringer vingerne en høj, klar, hvinende eller fløjende lyd, der blev sammenlignet med den, der høres under glasskæring: *glarmester(en)* VFyn (80); *blankekniv* 1763ff (81) hører til adj. blankjf. *kniber* Bornholm 1804 (82), *kniva* Bornholm (83). *Bruskop* 'brushoved' 1764ff (84) sigter til de lidt strittende issefjer; *kvækerand* 1802 (85), *ring-and* 1829 (86) har hvid halsring, *krikand* og *krækand* (hunnen), *flemand* 1852 (87), *flamand* 1928 (88); *hvidejø* og *firøje* 1852ff (89), på hver side af hovedet har hannen en rund hvid plet mellem øje og næbjf. *hvidkæbe* Fjerritslev (75), *hvid-sia* Bornholm (90), *pletkæbe* (-kjæv) Ringkøbing fjord (52). *Dykand* o. 1700 (91), *splitdykker* Thy 1886ff om gammel andrik (92), *dykker* Ringkøbing fjord 1900 (34); *brunnakke* Thy 1886 om hunnen og ung fugl (93), *isand* Læsø (94), når den letter fra vand lyder det som knasende is; *vinter-and* Omø, Fejø og *mimse* ved Kalundborg (22).

KNARAND 1763ff (95) efter stemmen og hørende til lydordet knarrejf. *knarkand* 1852ff (96), *knirkeand* Thy o. 1900 (97), *knurreand* SFalster (98). *Græsand* o. 1700ff (99); *smænd* Fanø 1823ff (100) sml. *pibeand* s. 50; *perleand* 1852ff (101), *lysand* Ringkøbing fjord 1900 (34).

KRIKAND, ældre nydansk d.s., også *krækand* 1763ff (102), *kræg(ger)* VHanherred (103), forledet efterligner hannens stemme (104)jf. *krikke* Randers, Bågø (105), i ældre nydansk en agerhøne; *norkand* o. 1700ff (106) vistnok hørende til et jysk dialekord norke 'småklynke'. *Ortand* o. 1700 (107) omtydet til *lortand* 1820 (108) og *ært(e)-and* o. 1700ff (109); *ort* Bornholm 1856ff (110) af svensk årta. *Attelingand* 1763 (79), *etterling*, *etterlingand* Mors 1811ff (111) se atlingand ovenfor; som personnavn *Ærtling* 1300-t (112). *Græsand* Falster o. 1850 (113), *rodnakke* 1875ff; Thy (114), *rodand* (115), *tagand* 1886ff; Thy (116), tag = tagrør; *smynde* ved Åbenrå o. 1925 (22) sml. *knarand*; *peduik* ved Lillebælt (117), *brudand* Køgeegnen (75). Færøerne: *krikkont*, *stikkont*, *tannont*, 'tandand', *sagont* 'savand' sigter til næbbets skarpe kanter (118); Grønland (Umanak): *kerdlutornak* (119).

PIBEAND, *piband* o. 1700ff (120), den »fører sit opholdssted med idelig piben«, navnet snarere efter de pibende vingeslag (121), *pipling* Ø og VHanherred (122). *Blisand* 1622ff (123) har en hvid blis på issen, *brunnakke* 1763ff Sjælland (124), Fanø, Ribeegnen, ø.f. Thisted, Vendsyssel, Tureby (125), *stjertand* 1764 (126), *rodnakke* 1802ff; Thy, VHanherred, Vendsyssel (127), *lysand* 1852 (128), *rødkop* 'rødhoved' Fjerritslev (75), *blyand* 1875 (129), Thy 1886ff (130), den

Trækkende sortænder. Maleri af Knud Kyhn, 1928. Overfor: Sortandens skrig gav næring til sagnet om kong Volmers natlige jagt. Træsnit af Johannes Larsen til Blichers „Trækfuglene“, 1914.

sorte fjerdragt har metalglans; *smænd* Fanø (131) fra hollandsk smient etc. sml. knarand; *sjutter* Skærbæk (52), *gresand* Ringkøbing fjord 1900, ved Frederikshavn (132), *rødhalset havand* Ringkøbing fjord 1900 (34), *hvidmave* Randers (52), *hvidbug* Tureby (133), *svenskand* VSjælland (22), *nisseand* (denne art?) Odsherred o. 1870 (134).

SKEAND 1852ff, næbbet er uforholdsmæssigt langt og bredt jf. *leffeland* o. 1700ff (135) fra tysk löffel 'ske', *skuleand* o. 1700ff (136) af skuffel 'skovl' jf. *skuffeland* 1811 (137), *skuffe* (138), *skjoldenæb* 1852ff (139), *skjoldand* (140), *skovlnæb* og *brednæb* Ringkøbing fjord 1900, Ribe-

egen 1919 (141). *Kropand* 1763ff (142), *stokand* 1763 (79), *slopand* VSlesvig 1875 (143), *mellemand* (mæland) Lønborg VJylland 1885 (144), har en størrelse mellem grå- og krikand; *sluber* V. Vedsted SVJylland (52).

SORTAND 1852ff, *sværte(n)* 1764ff at svart 'sort' (145) jf. *svartand* 1802 (145a), *svarta* Bornholm (146), *kuland* 1852ff (147), *sort dykand* 1828 (148), (*sort*) *himmelhund* 1852ff (149), under natligt træk kan dens stemme byv-byv-byv eller gyv-gyv-gyv ligne fjern hundegøen, halsende hunde jf. *gyvfugl* o. 1910ff (150), *Palle Jægers hunde* Fyn o. 1900 (151), *kong Volmers jagt* o. 1910 (152), »når

man i majaftener kunne høre krikænderne [?] skrige, så det mindede om hundeglam, sagde mor altid, at det var kong Valdemars hunde» (Torup NSjælland; 153). *Sortepuger* (svårtenpuget) Anholt 1896 (154), *lille runddykker* Ringkøbing fjord 1900 (34), *flynderfugl* Vendsyssel (155) sml. fløjelsand; *knopand* Svinkløv, Klitmøller o. 1920 (156), *makreland* Langeland (22), *havkrage* og de små sorte Sjælland (157). Færørerne: *kolont* 'kuland'.

SPIDSAND 1852ff (158) måske fra tysk 'spydand', hannens temmelig lange halefjer giver den et bag til spidst udseende jf. *spidshale* Nyord (159), *piland* (160). *Vinterand* 1763ff (161), *stjertand* og *rumpeand* 1852ff (162); *strekand*, *stikand* 1886ff (163), *gaffeland* og *langhalset havand* Ringkøbing fjord 1900 (34), *gråand* Fanø 1920 (75), *smeld* Ribe Holme (164) sml. *pibeand*; *perleand* Thy, ØHanherred, Bornholm (165), *silkeand* ØHanherred, Saltholm (166).

TAFFELAND 1852ff (167), taffel 'finere bordopdækning', dens kød regnes for særlig velsmagende. *Blesse* o. 1770 (168), *brunnakke* og *rødnakke* o. 1700ff (169) den udfarvede andrik har rødbrunt hoved og hals jf. *rødhals* Ringkøbing fjord 1900 (34); *lysand* Odenseegnen 1877 (170), *blånæb* (om efteråret) og *klundse* Skelskør (22), *kobberand* (koveran) Bornholm (171).

TROLDAND 1763ff (79), *troldkas(se)* og *trold* Horsens (52), omtydet til *træland* 1828 (172); navnet af uvis oprindelse: den sorte fjerdragt; »der er noget troldeagtigt ved dem, når de dukker op af vandet« (173); »ser man hannen i nærheden med strittende top og de klare gule øjne midt i det sorte på hovedet kan den nok se noget troldagtig ud« (174); det eneste »troldede« ved den er stemmen, som er ru og arrig (175). *Topand* o. 1700ff (176)

og *vibeand* 1852ff (177), hannen har lang nakketop; *skrække* 1763 (79), *krækand* (den mindre hun) 1852 (178) og *krikand* ved Middelfart (179), *blyand* Thy 1875 (180), *himmelhund* VJylland (181) sml. sortand; *lille blåryg* Dreslette VFyn (22) sml. bjergand; *torskeand* Ærø (22), *knophoved* Gilleleje (182), *busserand* Amager (183).

Dykænder = brødstumper eller kammerjunkere, der svømmer på en mælkeret og stiger op, når de trykkes ned. *Avisand* = opdiget meddelelse, fra fransk og af uvis oprindelse (184).

LITTERATUR: (1) 626 8; (2) 427 1,15; 2 16; 156 4,261; 6 94; (3) 659 1,937; (4) 769 23f; 201; (5) 794 3,156; (6) 138b 97; 321 39; (7) 451 369; 383 1,82; 776 1,339; 238 1916,261; (8) 776 1,339; (9) 451b 663; 383 1,82; (10) 287b; (11) 388; (12) 659 2, 719; (13) 693b 1,619; 842 196; 451 374; 165 30,1936, 117 (o.1770, Bornh.); (14) 451 374; 383 1,126; 161 1,71; (15) 383 1,126; 161 1,71; (16) 169 1,240; (17) 388; 785 30; (18) 383 1,126; (19) 165 17,1923,91 (Helnæs); 388 (Kalundborg, Skelskør); (20) 202c 2,203; (21) 165 17, 1923,91 (Helnæs); 388; (22) 388; (23) 388; 233 1941,35; 794 3,160 (Århus); (24) 165 30,1936, 117; (25) 224 1942, 135; (26) 785 38; (27) 451 379; 383 1, 153; (28) 287 26; (29) 388 (Dråby, Gilleleje, Lynæs); (30) 451 379; (31) 451 379; 383 1,153; (32) 212c 1,610; 388 (1934); (33) 165 2,1907-08, 93,96; (34) 700 118f; (35) 169 1,141 (v. Fr.icia); 161 1,312; 287 26; (36) 138 26; (37) 202c 4,185, 202d 2,315; 161 1,312; (38) 776 2,117,123; (39) 202d 2,279; 388; (40) 434 5,373; (41) 434 5,373; 98e 12; 451 363; 202c 1, 262f; (42) 170 1909,54; (43) 693b 1,619; 451 363; 383 1,103; (43a) 659 2,1101; (44) 98e 12; 451 363; (45) 418 243; 161 1,445; (46) 536 49; (47) 165 22,1928,60; 212c 1, 120; (48) 903 5,2, 149; (49) 154 436; (50) 287 22,31; (51) 388 (1950); (52) 287b (53) 311 4,1910,46; (54) 169 1,241 (v. Fr.havn); 202c 1,55,262f, 202d 2,36; (55) 202c 1,262f; (56) 160 1904/30: 833 (1884); (57) 98e 12; (58) 170 1909, 60; 659 6,1222; (59) 579 S830; 659 22, 64; 98c 15; 770 179; (60) 659 1, 565; (61) 659 7,238; 693b 1,620; 98c 16 (Christiansø); 165 30,1936,120 (o.1770); 451 365; 202c tb. 188; 383 1,95; (62) 170 1909,60; 434 1,210; 383 1,95; 756 24,1928, 761; (63) 769 23f,201; (64) 451b 656; 388 (hunnen); (65) 170 1909,60; 451 365; 776 1,305; (66) 98c 15; (67) 165 30,1936,120; (68) 68 93; (69) 669 23f; (70) 880; (71) 451 365; 383 1,95; (72) 451 365; 776 1,305; (73) 419 58; (74) 383 1,95; 785 241; 161 1,433; (75) 169 1,240f; (76) 794 3,156; (77) 785 19; 84 1,74; (78) 562 21,1899,79; 33, 1907,73f; (79) 693b 1,619f; (80)

